

Gyerekszemmel

Egyszer volt, hol nem volt, még a XXI. század előtt, volt a világon egy szőke kislány. Krisztina volt a neve, de ő csak úgy hívta magát: Titina. Talán – sőt, nem is talán, inkább biztos hogy azért, mert még nem tudott minden hangot ejteni. Ami nem csoda, hiszen nem sokkal múlt három éves, amikor a történetünk kezdődik.

A történetünk 1949 januárjában kezdődik, amikor Titináék Pestről Budára, a várlejtőre költöztek egy gyönyörű, három és fél szobás lakásba. Elkelt a nagy lakás, hiszen öten voltak: a szülők és három kislány, akik között Titina volt a legkisebb – vagy ahogy ő mondta: a legkisebb -, és hol egyik, hol másik nagymama is hosszasan elidőzött náluk, az író édesapa pedig otthon dolgozott.

Nagyon hideg volt az a január. Mai eszemmel már tudom, hogy a frissen vakolt falak miatt különösen nehéz volt kifűteni a lakást, ráadásul a tűzifa, ha egyáltalán hozzá lehetett jutni, vizes volt, nehezen gyulladt be, füstölt. Máig előttem van a kép, ahogy anyám térdel a kályha előtt, és fújja a gyújtózt, hogy begyulladjon. Valahogy átvészeltük a telet, megjött a tavasz, és minden sokkal szebb lett. Lejártunk a ház kertjébe, ahol rajtunk kívül még vagy húsz gyerek volt – lányok, fiúk vegyesen, kicsik és nagyobbak, mindenkinek akadt játszótársa.

Emlémem ebből az időből a költözésen kívül nincs sok. Ami viszont maradandó: egy újság, benne férfiak fényképei. És apám azt mondja, nem igaz, hogy bűnösök. Aztán egy délelőtt, amikor anyám a vásárlásból megérkezve nevetve meséli, hogy a csemege üzlet előtt sorban állva a fiatalemberhez, aki az árut hordta be, egy kollégája oda szólt: te mit ajánlasz fel Sztálin születésnapjára? Ingyen viszem ki a temetőbe – volt a válasz. A sorban állók csöndben álltak, mintha nem is hallották volna, a vicces fiatalembert pedig továbbra is látni lehetett az üzletben.

A következő tél már úgy telt, hogy összehúzódtunk. A gyerekszobából, amelyet körben három tűzfal határolt, mi gyerekek átkerültünk apám dolgozó szobájába. Mindjárt melegebb lett a lakás, és meghittebb is. Ettől kezdve hosszú éveken át így volt: októbertől márciusig a gyerekszoba „a hidegszoba” lett. Persze annak is hasznát láttuk. Ott húlt a karácsonyi kocsonya. Igen, mert szenteste mindig kocsonyát vacsoráztunk, ahogy karácsonykor mindig volt töltött káposzta is. Mi gyerekek már ágyban voltunk, anyám és apám pedig kint a konyhában szúrte, merte ki a tányérokba a kocsonyát, aminek az illata belengte a lakást. Félálomban jó volt érezni az illatot, és hallani apán beszűrődő mély hangját. A karácsony, a béke hangulata – így aludtam el. Igen, a „Pöntölei kocsonya, karácsonyi káposzta” – ahogy apám Áldomás című verse kezdődik. Pöntöle Sárpentele neve volt a köznyelvben, Sárpentele pedig a Fejér megyei puszta, ahol apám a gyerekeveit töltötte, mert kőműves édesapja Széchenyi Viktor – Széchenyi Zsigmond apja – uradalmában volt urasági cseléd.

Azokon a teleken még nem fukarkodott a tél a hóval. Novemberben leesett, és kisebb kihagyásokkal február végéig, olykor még márciusban is vígan szánkóztunk. Gyerekektől volt hangos a Mátray utca, ami kiváló terepnek bizonyult. Ha megjelent egy autó, aki észrevette, nyomban kiabálni kezdett „autó! autó!” , mire félre húzódtunk, aztán csúszkáltunk tovább. Egy pár bőrtalpú cipőnk volt, abban szánkóztunk - a bőr magába szívta a vizet, a zoknink is átázott, de nem betegedtünk meg.

Öt éves lehettem, amikor egy téli délutánon édesapámmal sétálni indultunk a Várba. Nem szerettem a Várban járkalni, riasztott a sok romos épület; attól féltem, hogy valahonnan egyszer csak előbújik egy rossz ember. Anna nővéremben akkor még élénken éltek a háborús emlékek, ezeket gyakran felemlgette – gondolom, ez lehetett az oka a képzelgéseimnek. Szóval, apámmal sétálni indultunk, és ahogy kiléptünk a kapun, szállingózni kezdett a hó. Gyalog mentünk fel egészen a Ruszwurmig, ahova természetesen be kellett térni, hiszen csodás süteményeiről már akkor híres volt. Mire kijöttünk a cukrászdából, legalább tíz centis hó lepte az utcát. Apám gyúrt egy hógolyót, azt görgettük hazáig – végig a Táncsics Mihály utcán, le a Várfok utcán, befordulva a Mátray utcába, s mire a házunkhoz értünk, a hógolyóból akkora hólabda lett, hogy megtette egy hóember pocakos törzsének. A nagy lendületben mindjárt meggyúrtuk hozzá a fejet, fölszaladtunk néhány széndarabért, egy piros ceruzáért, kalapnak is találtunk valamit, alighanem a használaton kívüli bilit, – és készen volt a hóember. Másnap reggel első utam az ablakhoz vezetett – megnyugodva láttam, hogy a hóemberünk ott áll.

De nem csak az ablakon nézelődtem. Az erkélyünkről nagyszerű kilátás nyílt a kis Svábhegyre, ahol az összes épületet ismertem: volt ott tornyos tündérvár, piros tetős mesepalota, csupa üveg madárház, még egy nagyorrú autó is. Kértem a szüleimet, hogy menjünk el oda, szeretnék játszani azokkal a játékokkal, és csak akkor hittem el, amikor közeli, a saját szememmel láttam őket, hogy azok igazi házak, nem játékok. A nővéreim fél napot iskolában voltak, ilyenkor nézegettem ki az erkélyen, énekelgettem, vagy sokszor képzeletbeli pajtásommal, akit Dévunak hívtam, játszottam, beszélgettem gondolatban. Egyszer elszóltam magam a szüleim előtt Dévu létezéséről, akik ezután többször érdeklődtek barátom iránt, amit egy idő után megelégteltem és azt feleltem: Dévu meghalt. És valóban, soha többé nem hívtam elő a képzeletemből.

Sokféle ember lakott a házunkban, ami közös volt bennük, hogy szinte minden családban volt gyerek, általában nem is egy. Az egyik szomszéd például rendőr volt, két gyerekkel, és felszólított bennünket, hogy neki ne köszönjünk csokolomot, a helyes köszönés: előre. Összesúgtunk, ha nem hallotta, és nevetve skandáltuk: előre, hátra, be a fürdőkádba! Pontosan nem tudom, hányan voltunk gyerekek a házban, de huszan biztosan. Játékunk nem volt sok – labda, ugróköté, baba, marokkó, stb. de játékszer nélkül is nagyszerűen elfoglaltuk magunkat. Igen, azok a régi játékok: komámasszony hol az olló, utolsó pár előre fuss, körben áll egy kislányka, szembekötődsi, ipi-apacs, bújóciska, vagy: egyelőre-kétkettőre, mackó, mackó ugorjál, kidobós, lábtengő... Aztán, ha meguntuk, leszaladtunk a hátsó

udvarba, felcsimpaszkodtunk a porolóra és énekeltük: lógnak a kolbászok a spájzban. Vagy a kert Logodi utca felé eső kerítése mellé lehasaltunk, és ha jött egy férfi, lekurjantottunk: bácsi!, aztán lebújtunk, és folytattuk: maga nem mohácsi? Ha nő jött, így változtattunk a szövegen: néni! Maga nem szécsényi? Jó játék volt a becsöngetős is, amikor becsöngettünk valakihez, aztán elszaladtunk, és egy emelettel följebből hallgatóztunk. Lakott a házunkban egy öreg kopasz bácsi, aki az ablakpárkányán szárította a sárgabarack magját, rendszeresen adott is nekünk belőle. Ez a Barackmagos bácsi, mert így hívtuk, szeretett az ablakon kikönyökölve nézelődni. Mi, gonosz kölykök pedig rázendítettünk: „Hegyek között, völgyek között zakatol a vonat, kiszállnak a kopaszok és tépik a hajukat. Hajrá kopasz, ne hagyd magad, mert kitépik a hajadat!” – és a szemünk sarkából figyeltük a hatást. Játék volt az is, ahogy felfedeztük a természetet. Fára másztunk, bokorba bújtunk, virágot szedtünk, koszorút kötöttünk, papsajtot szedtünk és ettünk, szöcskét, sáskát, gyíkot fogtunk, katicát gyűjtöttünk. Ha eszünkbe jutott, mezítláb - mert leginkább mezítláb mentünk a kertbe - elszaladtunk az utca elején lévő kis üzletbe, a Perczel bácsiékhoz, hogy a gondosan gyűjtött és spárgára felfűzött lukas pénzekért, a kétfilléresekért medvecukrot - cipőfűző cukrot, ahogy mi neveztük - vegyünk. Egy délután az egyik bokor ágán feltűnt egy szép kéktollú papagáj. Juli nővérem ügyesen elkapta, boldogan rohantunk vele föl a lakásba. Kedves, szelíd kis madár volt, hamar bemutatkozott, mondta, hogy Pityuka, de talán túlságosan is szelíd volt, mert ebédnél apám tányérjának a peremére repült, onnan viszont becsúszott a forró levesbe. Persze volt sírás-rívás, így hát a szüleim engesztelésül vettek nekünk egy papagájt. Természetesen az ő neve is Pityu lett és ő is mondta a nevét, de nem csak azt. Mi gyerekek sokat tanígtattuk, meg is lett az eredménye „Pityuka, Pityuka szép fiú, szép fiú, Pityuka szép fiú” vagy: „Jó reggelt, Pityuka” – mondta, meg azt is: „Hosszú farkú úr, ficsúr, ficsúr.” – ezt már apámtól tanulta. Üde színfoltja volt ő a lakásnak, önfeledten röpködött, ha kiengedtük. Éjszakára azonban szigorúan letakartuk, mert képes volt rikácsolásával felverni bennünket álmunkból.

Ja, az éjszakák! Pityu papagáj nélkül is volt mire felébrednünk. Édesapám időnként elutazott vidékre a szüleikhez. Ilyenkor többször is megtörtént, hogy éjszaka csöngött a telefon, anyám ijedten felkapta a kagylót, és egy férfihang így szólt bele: „Hol a férje?” De az is, előfordult hogy nem szólt bele senki, csak gépkattogást lehetett hallani. No meg a táviratok! Amiket éjszaka is kihordtak, és a postás addig nyomta a csengőt, amíg ajtót nem nyitottak. Jött például az értesítés apámnak, hogy meghosszabbították a vers leadási határidejét a Rákosit üdvözlő könyvbe. Ilyenkor persze mi gyerekek is felébredtünk...

Ezerkilencszázötvenkettőt írtunk – pontosabban írtak, mert én még nem tudtam írni, de már készültem az iskolára. Úgy éreztem, mégsem járja, hogy egy iskolás gyerek nem tudja kiejteni a „r” hangot – mert ekkor már csak ez hiányzott ahhoz, hogy tisztán beszéljek. Egy délelőtt, amikor a nővéreim iskolában voltak, félre húzódva mondogatni kezdtem: jépa, jetek, mogyojó – és addig-addig gyakoroltam, míg egyszer csak azon vettem észre magam: a jépából répa, a jetekből retek lett. Ebből az alkalomból apám elvitt vacsorázni a Márvány utcai Kis Royal étterembe. Akkor ettem először vendéglőben, emlékszem, rántott gombafejet

rizzsel, tartárral, amit azóta is nagyon szeretek; de az igazi élmény a cigányzene volt, különösen a cimbalom. Azt hittem, csirkelábbal verik a húrokat, és csodálkoztam, hogy nem mennek szét a sok ütéstől. Szóval, vendéglőt járt, tisztán beszélő gyerek lettem.

Nagyszerű, nem kell szégyenkezni az iskolában! Boldogan mentem szeptemberben édesanyámmal az Attila utcai lányiskola évnyitójára, ahol egy kedves, hófehér hajú nagymama, Józsa néni fogadott bennünket. Ő tanított meg írni, olvasni, számolni, ő szeretett meg velem az iskolát. Sokféle gyerek járt az osztályunkba. Volt, aki októberig mezítláb jött, volt, akinek madzaggal volt összekötve az a néhány könyve-füzete, amire szükségünk volt. A könyveket a felsőbb osztályosoktól örököltük, tilos volt írni bármelyikbe, mert mi is tovább adtuk év végén. Viszont a füzeteken ott díszelgett a felhívás: „Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded” – még nem értünk az év végére, amikor ezt nagy örömmel el tudtam olvasni. Nem nagyon értettem, miért védem ezzel a békét, de nem ez volt a lényeg; inkább az, hogy egyedül elolvasom. Nagyon szerettem Józsa nénit, mert kedves volt, türelmes – no meg úgy éreztem, hogy olyan, mint a szüleim. Amikor Sztálin meghalt, apám örömmel nyugtázta „na végre!” és Józsa néni is hasonlóképpen érezhetett. Mert amikor az egyik osztálytársam beárulta valamelyik kislányt, hogy az nevetve mondta neki: Sztálin meghalt, Józsa néni csak annyit mondott az árulkodónak: Ül le, kislányom.

Ma már tudom, milyen nehéz évek voltak azok. Iskolába menet a Vérmező úton rendszeresen láttam három fekete autót elsuhanni egymás után a Széna tér felé, és nem tűnt fel, hogy a hátsó ablakuk le volt függönyözve. Anyám világosított fel évekkel később, hogy Rákosit vitte valamelyik, a vezető mellett ülő férfi, aki szúrós szemmel nézett kifelé, minden bizonnyal fegyvert tartott a kezében, és szükség esetén akár lőtt is volna. Akkortájt egy osztálytársammal történt a következő eset: egy férfi a házuk előtt megszólította, hogy nem érzi jól magát, megtenné-e a kislány, hogy fölvisz az emeletre egy olajos kannát; de mivel az piszkos, a kabátját hagyja lent nála. Mire az osztálytársam visszament, a férfi eltűnt a kabáttal. Bár tudtam, éreztem, hogy valami máshogy van, mint szeretnénk, boldog voltam. Tetszett, hogy április negyedikén ki kellett díszíteni az ablakokat – mi nemzeti színű zászlót tettünk ki, de volt olyan szomszéd – később kiderült, hogy az ÁVH-nál dolgozott – aki az ablaka alá kiakasztotta Lenin, Sztálin és Rákosi képét, amelyek egyébként a lakását díszítették. Tetszett az is, hogy május elsején a posta palota egyik Vérmező út felé néző ablakába megafont állítottak, amely ontotta a mozgalmi dalokat és a lelkesítő szövegeket. Úgy emlékszem vissza, hogy sütött a nap, szólt a zene, és játék közben a kertben jó volt hallani. Ráadásul kaptunk ötven fillért a szüleimtől, és nővéreimmel leszaladtunk a Moszkva téri fagyizóba – ami egy üveg pavilon volt a hosszú lépcső mellett – fagyit venni. Ötven fillérbe került egy gombóc akkor. Micsoda idők!

Igen! Micsoda idők! Volt élet az utcában: jött a drótos tót „itt a drótos, tódozni, fótozni”, jött a szódás „itt a szódás. a szódavizes!”, az ószeres „ószeres! ruhát, cipőt, tollat, varrógépet, mindent veszek!” , meg a jeges, jött a kintornás, aki tekerte a bőrröndre emlékeztető fura szerkezetét, és az asszonyok pénzt dobtak le neki. Aztán jött még az üveges, és minden

kedden a koldus asszony, aki „isten fizesse meg”-gel köszönte meg az egy forintot amit kapott. Egyszer nálunk volt Anna nővérem egyik barátnője, amikor a koldus asszony becsöngetett. Kiderült, hogy látásból ismeri az asszonyt, közel laknak egymáshoz a Húvösvölgyben, nem gondolta volna, hogy koldulásból él; sőt, az is kiderült, hogy az asszony lánya rendszeresen bandázik a Moszkva téren – mi is ismerjük látásból, nagyon csinos lány. Hát ilyen idők voltak.

Igen, ilyen idők voltak, sok furcsasággal, sok jóval... és persze rosszal is. Megvoltak a napok, évek állandó rítusai – az esti imádkozás az ágyban anyámmal, a nyaralások a Balatonon, a karácsony esti kártyázás, társasjátékozás, szilveszterkor koccintás musttal, éjféltkor a himnusz. Amit együtt énekelt a család, de mivel anyámnak meglehetősen hamis hangja volt, csak időnként eresztett meg egy-egy hangot, persze hamisat, ami miatt én vihogni kezdtem, majd apám rosszálló, szigorú tekintete miatt próbáltam visszafojtani a nevetést, persze sikertelenül. Minél inkább igyekeztem, annál jobban kitört belőlem. Rendszeressé vált az is, hogy tél kezdetén, mivel szénhez könnyebb volt hozzájutni, mint száraz tűzifához, apám beállított egy vaskályhát a cserépkályha elé. Fontosságunk teljes tudatában vonultunk fel apámmal a Várba agyagot gyűjteni, amivel ő kőműves segédi tudományát - amire legalább annyira büszke volt, mint tanári oklevelére – alkalmazva a cserépkályha ajtajának nyílásába bevezetett vaskályha csövet körbe tapasztotta. Attól kezdve nem kellett anyámnak térdelve fűjnia a gyújtózt. A vaskályha tetején pedig gesztenyét, almahéjat sütöttünk, kellemes illat járta át a lakást. Jó volt. És jöttek a vendégek. Apám író és zenész barátai, rokonok Budapestről és vidékről – köztük egy szegedi unokatestvér, aki „Ferikém, szörözz nekem egy bajszos férjet!” – szokta mondani apámnak.

Teltek, múltak az évek, elsősébből másodikos, majd harmadikos lettem, már egyedül jártam zongora órára a Krisztina körútra. A postapalota kerítése mellett kellett elmennem- mit mennem! szaladnom! mert a kerítés mellett bent egy szuronyos katona járt fel-alá, a kerítés fölött látni lehetett a szurony hegyét. Brrr! És már korcsolyázni is tudtam; a magas szárú cipőre kurblizható korcsolyával egyre többet jártam a városmajori jégpályára, amit a tenispályán alakítottak ki telente úgy, hogy egyszerűen felöntötték a területet vízzel. A bizonyítványunkat minden évfárá után megünnepeltük, ami azt jelentette, hogy elmentünk cukrászdába, és annyit ehettünk, amennyit csak akartunk. Hol az Augusthoz – mostani Déryné -, hol a Ravaszhoz – későbbi Krisztina, majd kínai vendéglő, később áruház -, hol a Marcishoz – azt hiszem, később Délivasút cukrászda néven működött, most Aranypók üzlet van a helyén a Jakobinusok terén – vittek el minket a szüleim. Ha jól számolom, az is harmadikos koromban történt, hogy egy tizenkettes autóbusz, ami a Boráros tér és a Moszkva tér között járt, végig a körúton, a Margit hídon a szigeti kanyarnál átszakította a korlátot, és belezuhant a Dunába. Borzasztó emlék!

Aztán harmadikosból negyedik, majd ötödik lettem, ezerkilencszázötvenhat szeptemberében. Ez az év nagyon rosszul indult. Januárban egy reggel arra ébredtünk, hogy egymáshoz koccannak a csillár üveg búrái. Földrengés, mondta anyám, és bár rengést nem

éreztem, azt igen, hogy enyhén mozog az ágyam. A folytatás a rettenetes tél végi árvíz volt. Mindkét természeti csapás, a földrengés is, az árvíz is óriási károkat okozott. Mondogatták is sokan: vajon mi lesz a harmadik?

A harmadik nem csapásként indult, de annál is borzasztóbb, amivel végződött. Tehát ötödikes voltam - annak rendje és módja szerint elkezdtem az ötödik osztályt. Szép volt az az őszi rajz órára színes faleveleket kellett gyűjtenünk, sokat bóklásztam emiatt a kertünkben. Egy olyan kép él az emlékeimben, hogy járkálok a kertben, süt a nap, és gyönyörű sárga, rozsdaszínű, vörös levelekkel vannak tele a fák, bokrok. Ilyen napsütötte, meleg nap volt október huszonharmadika is. Aznap délután szüleimmel és Anna nővéremmel lementünk a Busz presszóba, ami a Moszkva téri Vetőmagbolt mellett volt, előtte fordult meg a tizenkettes autóbusz. Szüleim nagyban kávéztak, mi gyerekek mignont ettünk, amikor egyszer csak szokatlan hangra lettünk figyelmesek. A presszóból mindenki kitódult a térre, a hang egyre erősödött, majd teherautók tűntek fel, tele emberekkel, akik kórusban skandáltak: Minden ruszki menjen haza! Minden ruszki menjen haza! A teherautókhoz biciklis fiatalok csatlakoztak, fogták az autó oldalát, együtt haladtak szép lassan. Mi is elindultunk haza, a nagy posta előtt teherautókról hívták az embereket, hogy menjenek ledönteni a Sztálin szobrot, a postát védő katonától magyar zászlót kértek. A katona egyetértő mosollyal nyugtázta, hogy a Rákosi címeres zászló nem felel meg nekik. No lám! Hát ez a katona is? És én még félttem tőle zongoraóra menet. Szerencsére rendben hazaértünk, de apám rögtön elment barátjával, Tamási Áronnal, előbb a rádióhoz, majd az Írószövetségbe... Éjszaka aztán furcsa hangra ébredtünk. Mintha doboltak volna, és a dobszó egyre közeledett. Konyhánk ablakából akkor még le lehetett látni a Moszkva térre, és úgy emlékszem negyvennégy tankot számoltunk meg, ahogy a Vérmező úton a Krisztina körút irányából átdübörögtek a Széna tér felé. Nagyon izgalmas napok következtek. Láttam szüleim arcán a boldogságot, mégis félttem. Szabadság van! – mondta a kiszolgáló a fűszerboltban, egy nap mégis le kellett mennünk a pincébe, illetve egy alagsori lakásba, amit átadott a lakója nekünk és Bóbis Gyula, az olimpiai bajnok birkózó családjának, akinek öt gyereke volt. Persze örültem ennek, hiszen félelmetes volt a második emeleti lakásban egyik hajnalon látni a torkolattüzet, majd hallani a szörnyű robbanást, amikor a Svábhegyről lőtték a Várat. Félelmetes volt, amikor a Vérmező úton álldogáló, nézelődő emberek kiabálni kezdtek a Széna tér felé: Vigyázzatok, jönnek a páncélosok!, és hasra vágják magukat, majd a Busz presszó elé begördült egy tank, forgatni kezdte a csövét – akkor beszaladtam a folyosóról. Félelmetes volt, amikor valaki a házunk padlásáról kilőtt a felkelőkre, mire azok körbe vették a házunkat és egy órán át lőtték. Félelmetes volt, amikor apám behívott és azt mondta, hallgassátok! Pi-pi-pam- pam- pi-pi-pi...- hallottam. Valamelyik szomszéd morze jeleket adott le. A szuterénben biztonságosabbnak tűnt minden. Ráadásul, több játszótárs is lett. Nem voltunk lent soká – néhány nap után feljöttünk.

Nagylány lettem.

